

تورک یوردی

[اون آلتنجی سنه]

تورک ادب اقلری مرکز هبیتی طرفندره نشر اولنور .

جلد ۶

آغستوس ۱۹۲۷

نومرو ۳۲

توركلك شئونی

آذربایجان جمهوریتده

مرغانه تاریخچه عامه معلومات با کو مطبوعاننده اوفوندیقنه کوره ماورای قافقاس
صو اقتصادیانی مدیرینک ته فنیك شعبه سی طرفندن (موغان مھراسی) نك کوی اقتصادیاتنده کی
تاریخی رولنی تعیین ایده جک وثیقہ لر طویلانشدر .
موغان مھراسی ابلک دفعه ۱۸۱۲ سنه سنده روسیه تحت اداره سنه کچمشدر . موغانک
ابلک صو ارمله سی تصورلری (ماورای قافقاس) ده صو مشله سی تبجیلرندن انگلیز مهندسلری
(پهللی) ایله (غابای) عائددر . بونلر ۱۹ نجی عصر میلادینک ۲۰ نجی ییلرندن (موغان) ک
قاناال ایله صو ارمله سنه دائر لایحه حاضرلامشلردی . بولایحه به کوره ، آراس ایرماغندن
(موغان) نك منبت عمللرینه قاناالر واسطه سیله صو کونوروله جکدی . (موغان) ی صوارمق
ایچون انگلیز قومپانیه لرندن برینک امتیاز طلب ایتمه سی دخی اوزمان واقع اولمشدر .
(موغان) ک اهمیت قاسکی زمانلردن بری منحصصرک نظر دقتی جلب ایده کلش
ایسه ده ، انگلیز قومپانیه سی اونی صوارمق ایچون امتیاز آلاماش ۱۸۹۶ سنه سنده جزال
ژیلینسکی زمره سی موغانی تدقیق ایله مش واو زمان (آراس) نهری ایکیه آیریلارقی نه
بر آراس میدانہ کلشدر . (موغان) ابلک قاناال ۱۹۱۰ سنه سنده قازیلش ، اون آلتی
سنه ایچنده موغانی احیا ایتمک اوفورنده ۵۱۳۰۰۰۰ روبله باره خارجامشدر .
آذربایجانہ دارالفنونده حقوق شعبه سی آذربایجان دولت دارالفنونک شرق فا کو
له سی یاننده بر حقوق شعبه سی تأسیس ایتمک مشله سی آرتیق مثبت بر صورتده حل ایدلشدر .
شعبه نك برنجی فورسی بوسنه آجیلاجقدر . شعبه نك پروغرامی (ساراتوف) وموسقوا
دارالفنونلرینک حقوق فا کولته لری پروغرامنه اویفون اولقله برابر بوراده بضی ملوعلی
شرائط دخی نظر دفته آلمشدر . شعبه نك مدرسلر هیئتده حاضرلانیلشدر . شعبه به داخل
اولق استیلر چوقش .

با كورنه قنيقو ملر نمره بوسنه آذربايجان معارف قوميسر لىكنك تنظيم اينديكى جدولە كوره باكو صنائع واقتصاديات تەقنيقومنه ۷۰ طلبه ، رسم تەقنيقومنه ۱۱۷ طلبه ، تياترو تەقنيقومنه ۳۰ طلبه ، نریمانوف تەقنيقومنده يكي كيميا شعبهسى آچيلار ق ۳۰ طلبه ، آغامعلی اوغلی زراعت تەقنيقومنه ۷۰ طلبه قبول ايديله جك ؛ قاديئرله كلنجه صنعت تەقنيقومنه ۶۰ ، اجزايلىق تەقنيقومنه ۵ ، ديشجيك تەقنيقومنه ۴ ، ايهلك تەقنيقومنه ۴ . قاديئر طلبه آليناقدر .

طلبه لك اكثرى ولايتلردن كله جك ، ايهلك ، اجزايلىق ، ديشجيك تەقنيقو ملر ليك هر بيرنه ۳۰ طلبه ولايتلردن آليناق .

يكي فيلم آذربايجان دولت فوتوكينوسنك تشبيله بو جمهوريت داخلنده « تونج آي » اسلى تاريخى بر فيلم چكلمشدر . فيلم كوچوك خان دوريني تصوير ايتكمده در . فيلم چكيليكن لزومى حينده يرلى اهالى وتورك قاديئرلى دىنى اشتراك ايتمشدر . فيلم ، مونتاژ ، ره قلام وسائرهسى ايله ۱۹۲۸ سنه سنه ابتداسنه دوزرو تاميله حاضر اولاجقدر .

آرتمم آلمه سنده آثار عتيقه آذربايجان آثار عتيقه قوميته سنك بر تبمعيسى طرفندن آرتمم آلمه سنده « پيراللى » آدى بر هزار بولونمشدر . قبر طاشنده چوق قديم عصرله عائد خط كوفي ايله يازيلان كتابة واردر . بو كتابة لك ۳۳۱ هجرى بيله باخود ۹۴۰ ميلادى بيله يازيلدينى آكلاشيلمش وبالنتيجه بو كتابة لك آذربايجانده شيمدى يه قاديئر بولونان كتابة لك كافه سندن اسكى اولدينى تبين ايتمشدر . آثار عتيقه قوميته سنك تثبيت اينديكى وجهله آرتمم آلمه سى وقتيله عربلرك تحت نفوذنده بولونمشدر .

آغرام وميل صهراسنده آثار عتيقه تحرياتيله اوغراشمش اولان پروسور (مهشجانينوف) تحرياتنك نتيجهسى حفته شو معلوماتى ويرمشدر :

آغدلم قضا سنده ايلك اول قارا آغاج قبرستان چولى ، و (اوزه لك تنه) قصبهسى تحرى اولونمشدر . بو قصبه لك اولدجه اسكى بر شهرك بقيهسى اولدينى تبين ايتمشدر . (ميلي) نجراسنده آفبلى كوينده (شهرلى تنه) هزارلفى تحرى اولونمش . اك مهم آثار (فالائيره تنه) هزارلفنده بولونمشدر . بورالده قاراجاى ايله كاور آريق برله شيورك بو صوكنجى قاتال تيمورلنك طرفندن اون يدنجى عصرده احيا ايدلمشدى . وقتيله بورالده صوبولونديفندن حيات وارمش ، شيمدر صو قوروديفندن ، ابصسر محرابه دونمش وحياتده سونمشدر . بورالده اوچ دانه هزار بولونمشدر . هزارلرك برنده ميتك ياننده ايكي حنجر كورلمشدر . ديكرقبر چوجوق قبريدر كه بر كوب ايچنده اوچ چوجوق قاقاسى وخايلي مقدارده مرجان بولونمشدر . اك حراق اوياندير يچى هزار اوچنجى مزاردر كه بورالده اوتوز بش سانتيمتره طولنده كي بر كويده ميتك ياننده كي ايكي كوچوك كوب يك خونولمشدر .

تورکستانده

اوزبکستانده پترول اوزبکستان پترول مدیرینه عائد (شورسو) موقننده بولونان پترول اوجاقلرنده آلنی مترو یوکسلکننده بر پترول فابنامی فشقیرمشر . (شورسو) پترول اوجاقلرینک ایشله تینده سی آنجیق بوسنه کانون ثانی اورتاسندن اعتباراً باشلانغدی . شیمدی به قادار اوراده هرکون ۲۵ طون قادار پترول ویرن تک بر قویو ایشله بوردی . بو قویودن ۵۰ مترو درینلکندن غاز یوکشلمش ، سوکرا اورادن خالص پترول فشقیرمغه باشلامشدر .

«قازاقرم» میرنه هراده سیاحت روسیه علوم آقاده هیسی قازاقوم چوکه ، اونک کروانلر کجه مه دیکی محللرینی تدقیق ایچون بر هواهیثی بوالایه جقدر . هیث طیاره لرله چون اوزرنده تورلو استقامتلرده اوجاچق ، او ائشاده چولک ارتفاعلری تدقیق اولوناجق و هوادن رسار آلینه جق وایلك دفعه اولارق چولک خریطه سی چیزله جکدر . بوسیاحت ۳ - طیاره اشتراك ایده جکدر . هئتك باش رهبری آقاده می اعضاسندن (فیرسان) اولاجقدر .

قازاقستانده بکمی برکول روسیه علوم آقاده میسنگ علی هیثی «قازاقستان» ده شیمدی به ده کین جوغرافیاجیلره مجهول قالان برکول کشف ایلمشدر . کولک آدی «آرال کول» در . شیمدی به قدر کول خریطه ده تنییت اولونمشدر . اونک حوالیسنده بوکونه قادار معلوم اولیان ۳۲۰ قادار نوع نباتات ده کشف اولونمشدر .

قازاقستانک برنجی ییل دونومی نشرین اولک ؛ نده قازاقستان جمهوریتنک بدنجی ییل دونومی دولایسیله (سیمی بولات) شهرنده بر چوخه فابریقه سنک عملی آتیلمشدر . بو فابریقه هر سنه بر میلیون متره چوخه چیقاراجق . فابریقه نک بناسی قورولوشی آلنی میلیون لیرایه مال اولاجق و ۱۹۳۰ سنه سنده اکمال ایذیله جکدر .

قیرغیزستانده یامرو قیرغیزستانده (یعنی قارا قیرغیزلر بوردنده) بوسنه باموق تارلاسنک ساحه سی ۳۳ بیك دیسه تینایه چیقمشدر که کچن سنه ده کندن یوزده ۲۳ مقدارنده فصله در . باموق محصولانی ممنونیت بخشدر . قیرغیزستانده ایلك دفعه اولارق باموق تصفیه ایدن (قارا صو) اعمالخانه سی ایشله تیلکه باشلامشدر . بونک بوتون نجهیزاتی روسیه فابریقه لرنده اعمال اولونمشدر . یکی اعمالخانه برکون ظرفنده ۷,۵ بیك خام باموق تصفیه ایلمه مکده در . بو موسسه سوویه تیک قیرغیزستان جمهوریتی موسفویه ایلك دفعه اولارق ۳۳۰ بیك بود باموق لینی پیشکش چکه جکدر .

قیرغیزستانده طاسه گرمه بئشیک شهرندن موسفوا غرنه لرینه خبر ویرلایکته کوره ،

فارا قىرغىز يوردىدە ، يىشېك شېرى منطقەسىدە تاش كومور ياتاقلىرى كەشۋىدە .
تەدقىق نەتىجەسىدە آكلاشېلىشىدۇر كە بۇنلار سايەسىدە قىرغىزستانك سانئى جەندىن انكشافىدە
واسە امكانلار آچىلايدۇر .

(اورال) طاغلىرىدە روس مەھاجىرىنى (اىزۋەستىيا) غىزەسنىك ۲۰۰ نومۇرلۇق نەسخەسىدە
يازىلدىقنى كۆرە ، روسىيە مەھاجىرىنى (ر . س . ف . ر) نىك مەركىزى قىلىندى ،
اوقراياندىن و آق روسىيەدىن كان روس مەھاجىرلىرى يۈزىدىن (اورال) طاغلىرىدە نەسخەسى
كىتىپكە آرتقىدە . بۇسە ايجىندە (اورال) اولكەسىدە ۲۸۶۸ عاۋىلە (۱۲ يىك نەسخەسى)
مەھاجىرت ايتىدۇر . اورالە مەھاجىرت ايتىك ايتەيەرك استىدە بۇنلار كەندى ۴۲ يىكە
چىقىدۇر . مەھاجىرلە يالگىز كافى مەقدار توپراق وىرلىشىكە قالمىيۇب ، بۇ چوق تەسۋىلاتدىن
كۆستۈرلىكىدە .

مەلۇم اولدىنقى و جەملە (اورال) طاغلىرىدە قىسمى اعظمى باشقىدە توركارىلە مەسكۇندى
و اورالە بۇكۇن بۇ مەختارىتلى باشقىدە جەھەتتىن وادىر .

باشقىدەستانلە اىلە مەھاجىرىدە بۇنى تەبىئى بولۇپ سۈرۈپەتلىر اتحادىنىك سانئى منطقە .
لەندە سىياحت ايدىن ، آقادەمى اعضاسىدىن (فەرمىان) دىر اودا ، غىزەسنىك پەرسبۇرغ
مەھاجىرىدە شۇ بىلەن ئاتىدە بولۇپ : « بۇ باشقىدەستان و چوشتان جەھەتتىن اورالەدىكى
تەدقىق طەبىئەت و استەھسال ايشلىرىنىك كىدىشەلە و زەمەد اوجاقلىرىلە آشنالغۇ پىدا ايتىك ايجۇن
كۆندۈرلىشىدۇ . مەكسە ، باشقىدە و چوشتان اولكەلەندە شايان خەت بۇر آلتى زىنكىلىكى
بولۇپ بۇرۇش . بۇنلار بىر كە اوستە چىقارمىق ايجۇن بۇر آن اول فەالىتە باشلامىلىدۇر .

اىلك مەيدانە باشقىدە جەھەتتىنكى طورب (نىساتات چورۇكى) و فوسفوربىت و بىكى
كەشۋىدە اولۇنۇشۇن ياتاقلىرىدىن انتفاع ايتىكە باشلامىلىدۇر . (اورال) دە مەشھۇر زەمەد
ياتاقلىرىدە ، (يىكا تەرىپىدە) دىن ۱۰۰ كىلومەتر و مەسافەدە زەمەد ياتاقلىرىنى ايتىدۇر ايدىن ايتى
بىكى سەھە كەشۋىدە بولۇپ . بۇنلار غەبىت زىنكىن اولدىنقى آكلاشېلىشىدۇر .

شرق توركلرى آراسىدە

طائىرلار بۇلۇپ كەسە دىمىر بۇل « اىزۋەستىيا » غىزەسنىك ۱۹۹ نومۇرلۇق نەسخەسىدە
يازىلدىقنى تەظرا ، سىبىرىيە (يەنىسەي) ايالتى داخلىدە بولۇنۇش (اۋست اباقان) شەرىدىن
(طائىرلار) جەھەتتىن دۇغرى اوزاناجق دىمىر بۇلۇك استەكشافات ايشلىرى باشلامىلىدۇر .
(طائىرلار) ، يەنىسەي نەرىنىك بۇقارى مەھاجىرى حوالىسىدە واقع آتۇق ۲۰۰
بىك كىلومەترە مەھاجىرى سەھە سەھە مەلك كۈچۈك بۇرۇنلار جەھەتتىن . شەلى طرفىدىن
شايان طاغلىرى سەھە سەھە ، جەنۇبىدىن (طائىرلار) سەھە سەھە قوشا تەبىئەت اولان ،
نەرىلە ايتى سەھە سەھە ، كىنىش اورمانلارە ، كۆزل اوتلاقلىرى ، كىنىشلىكى قولايتلىق توپراقلىرى
مەلك اولان بۇرۇنلار .

(اورانخار بوردی) دیبه دخی تسبه ایدم بیله جکمز (طائشو طوبی) اولکسی قومشوی ایصسز موزولستانه نسبتله ، طبیعتک ارمنانلرینه مظهر اولان مسعود برواحه صایلا بیلیر . بو اوزاق یوردک یر آلتی زنکیئلکری دها لایقيله تطبیقی طولو غامظه برابر ، شیمد بلك آلدی ایدیلن دلائل و علامه کوردهده بو عملکنده آلتون ، کوموش ، پلاتین ، باقر و دمیر معدنلری ، طاش کومور و طوز باتاقلرینک بولوندیغه حکم ایدیل بیلیر .

آلتا بیلرک آلکتریکلر سربیلر سی روسیه علوم آقاده بیسی آلتای حوالیسنه بالخاصه (قاتون) نهریله اونک قوللری تبع ایچون بر هیئت لهبه کوندر مشدر . بوندن مقصد ابرماقلرک آلکتریک اساسیونلری لودمقی ایچون یارایوب جارا میاجقلری لوکریه نمکدر .

پترسبورغه نوریات - مینار بومنک ایلك مائورنلری بوندن اوچ سنه اول پترسبورغهده بر نورکیات - مینار بومنک آجیلدیغی واونک نه کی مقصدلری استهداف ایندیگی « تورک بوردی » نك کچن نسخه لرندن برنده قید ایتمدم . بو مینار بوی ایلك دفعه شو دائر اکال ایتمشدر :

عبداللہ قلی زاده آذربایجان تورک لرندن اولوب ، نورکیات مینار بومنی و پترسبورغ دارالفنونک فیلولوژی فا کولته سی اکال ایتمشدر . نقی زاده اسکی تورک دیل لرینه دائر بر اثر یازمشدر . کندیس روس ، آلمان ، فرانسز ، فرس ، عرب و موغول سائلری بیلیر .

بامیانوف بالچی شرق موغول لرندن بوریات قومنه منسوبدر . ۱۹۲۴ سنه سنده بوریات موغول معارف قومیسراکی طرفندن پترسبورغ مینار بومنه کوتدرلش واوراده آنوخرافی شعبه سی اکال ایلمشدر ، بامیانوفک موغولر حیاته عائد اثرلری واردر . بوکنج ، شمال موزولستانه کیده رک موغول عشرتلرینک حیاتی تبع ایدن هیئت علمیه التحاق ایدم جکدر .

هابی زاده آذربایجان تورک لرنددر ، یوسول بر کویلو - حائله سندن بیتشدر . مینار بومه کبرمه دن اول قیریم جمهوریتندده وبا گوده مطلق ایدردی . ۱۹۲۴ سنه سنده آذربایجان خلق معارف قومیسرلکی طرفندن نورکیات مینار بومنه یوللانمشدی . اختصاصه قاریخیدر . همان مان یوتون تورک لهجه لرندن خبردار اولدیغی کی روس و آلمان سائلرینه ده واقفدر . بو کونده کندیس تورکن بوردینک ۱۹ نجی عصر قریخله اوغراشمقدهدر .

ع . ب .